

УДК 343.985

О.І. АНТІПОВА, Донецький юридичний інститут МВС України

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

Ключові слова: *судова експертиза, дорожньо-транспортна пригода, транспортний засіб, дослідження, спеціальні знання*

Призначення та проведення судових експертиз є однією з найбільш поширених та дієвих форм використання спеціальних знань на початковому етапі розслідування дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП). Їх результати дозволяють слідчому отримати дані, необхідні для встановлення ознак кримінального правопорушення, виявлення та викриття осіб, причетних до його вчинення, належної кваліфікації їх дій та формулювання обвинувачення, висунення та перевірки слідчих версій, проведення слідчих (розшукових) дій, визначення розміру завданої шкоди [1, с.7]¹.

Знання слідчим переліку, можливостей, завдань і об'єктів експертиз, типових для розслідування будь-якої категорії кримінальних правопорушень, має велике значення не лише для правильної підготовки матеріалів для її проведення, але й для ефективного провадження кола інших слідчих (розшукових) дій (зокрема огляду місця події, обшуків, допитів тощо), від чого багато в чому залежать як результати самої експертизи, так і успіх розслідування кримінального правопорушення в цілому. В цьому контексті цілком справедливими є твердження тих вчених, які наголо-

¹ У ході аналізу використаної літератури ми вживали термінологію чинного кримінального процесуального законодавства.

шують на необхідності викладення в кожній окремій методиці розслідування переліків експертиз, типових для розслідування даної категорії злочинів (кримінальних правопорушень), із зазначенням типізованої системи запитань, що вирішуватимуться експертами [2, с.325–326], а також переліками матеріалів (і вимогам, котрі до них ставляться), необхідних для повного та всебічного дослідження. Це систематизує та впорядковує діяльність слідчого з призначення експертизи [3–5].

Тому дослідження можливостей судових експертиз при розслідуванні ДТП та використання їх у кримінальному провадженні під час доказування є актуальним питанням на сьогоднішній день.

Питанням використання можливостей судової експертизи в кримінальному судочинстві присвячено праці таких вчених, як А.Г. Алексєєв, Р.Ю. Ачмиз, А.І. Вінберг, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Гончаренко, Б.В. Давидов, В.А. Журавель, Є.П. Іщенко, А.В. Іщенко, Н.С. Карпов, О.Д. Кім, Є.В. Кітаєв, О.Д. Коленко, Ю.І. Крикунов, В.К. Лисиченко, В.А. Назаров, О.Р. Росинська, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, Е.Т. Сідоров, В.К. Стрінжа, Д.А. Харченко, О.М. Холопова, К.Н. Шакіров, В.Ю. Шепітько та багатьох інших. Їхніми зусиллями була створена значна теоретична та методична база для розробки положень, які стосуються прикладного використання судових експертиз в залежності від різновиду кримінального правопорушення, що розслідується. Разом із тим, на сьогодні в криміналістичній літературі відсутні адаптовані до сучасних потреб практики рекомендації, стосовно оптимального типового переліку експертиз, які необхідно призначати на початковому етапі розслідування ДТП. Зазначена обставина на практиці призводить до того, що по вилученим об'єктам не завжди призначаються відповідні експертизи.

Звідси, метою статті є дослідження можливостей судових експертиз при розслідуванні ДТП та використання їх у кримінальному

проваджені під час доказування. Для досягнення поставленої мети слід виконати наступні завдання: 1) шляхом аналізу матеріалів слідчої, судової та експертної практики виявити недоліки щодо призначення експертиз; 2) запропонувати типовий перелік судових експертиз, що сприятимуть розширенню доказової бази під час розслідування ДТП.

Аналіз слідчої, судової та експертної практики свідчить, що призначенню та проведенню експертиз на початковому етапі розслідування зазначеної категорії злочинів (кримінальних правопорушень) притаманно чимало недоліків, більшість з яких призводило до неповноти сформульованих висновків і, як наслідок, до необхідності призначення додаткових експертиз, що тягло за собою необґрунтоване затягування строків досудового слідства. Серед них можливо виокремити такі:

- недоліки, пов'язані із постановкою запитань перед експертом (невірне формулювання, не вичерпний перелік питань, копіювання запитань з довідників без прив'язування до обставин конкретної справи та необхідності їх постановки перед експертом, формулювання запитань, які не відносяться до компетенції експерта тощо);

- недоліки, пов'язані з підготовкою вихідних даних для проведення дослідження (недостатня кількість вихідних даних, котрі направляються на дослідження, їх неякісність, тощо);

- недоліки, пов'язані зі складенням постанови про призначення відповідних експертиз (не належне відображення обставин справи, за яких було виявлено та вилучено сліди, а також обставин, за яких виникає необхідність у проведенні судової експертизи, тощо) та ін.

Окремим пунктом стоять недоліки, пов'язані із не призначенням відповідних експертиз, за необхідності їх призначення, а також з призначенням зайвих експертиз, за відсутністю потреби у використанні спеціальних знань в формі судової експертизи.

Наведений перелік недоліків, свідчить про достатню поверховість використання практи-

чними працівниками можливостей зазначеного інституту спеціальних знань, що значно звужує канали надходження доказової інформації в процес розслідування. У зв'язку із цим, виходячи із аналізу механізму вчинення ДТП, з урахуванням перспективи вилучення додаткових об'єктів під час проведення слідчих (розшукових) дій (оглядів, обшуків тощо), можливо запропонувати наступний типовий перелік судових експертиз, призначення яких є оптимальним для розширення та формування доказової бази винності підозрюваних на початковому етапі розслідування зазначеного різновиду кримінальних правопорушень:

- *судово-медична*, призначення якої у провадженнях цієї категорії є обов'язковим, оскільки кримінальна відповідальність за злочинне порушення правил безпеки руху і експлуатації автотранспорту настає у разі заподіяння потерпілому середньої тяжкості, тяжких тілесних ушкоджень або смерті.

На розв'язання експертам виносяться, зокрема, такі питання: часі причина настання смерті потерпілого; характер і ступінь тяжкості тілесних ушкоджень та їх локалізація; давність спричинення тілесних ушкоджень; механізм утворення травм, взаємозв'язок наявних тілесних ушкоджень з дорожньо-транспортною пригодою, взаємне розташування особи і транспортного засобу на момент контакту тощо [6, с.459].

Крім того, судово-медичне дослідження тіла особи, за відсутності відомостей про транспортний засіб, що спричинив тілесні ушкодження, залежно від характеру, локалізації, виду та кількості травм, дозволяє дійти висновку про тип транспортного засобу, особливо травмуючої поверхні, наявність можливих механічних пошкоджень і слідів-виділень організму потерпілого на транспортному засобі, що утворилися внаслідок ДТП.

- *автотехнічна*, основними завданнями якої є: встановлення несправностей транспортного засобу (далі – ТЗ), які загрожували безпеці руху, причин їх утворення та часу вини-

кнення (до ДТП чи внаслідок неї або після неї), можливості виявлення несправності звичайно застосованими методами контролю за технічним станом ТЗ; визначення механізму впливу несправності на виникнення та розвиток пригоди; встановлення механізму ДТП та її елементів: швидкості руху (за наявності слідів гальмування та за пошкодженнями), гальмового та зупинного шляхів, траєкторії руху, відстані, пройденої ТЗ за певні проміжки часу, та інших просторово-динамічних характеристик пригоди; встановлення відповідності дій водія ТЗ у даній дорожній ситуації технічним вимогам Правил дорожнього руху, наявності у водія технічної можливості запобігти пригоді з моменту виникнення небезпеки, відповідності з технічної точки зору дій водія вимогам Правил дорожнього руху, а також встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями водія та ДТП [7, с.172].

Метою судової автотехнічної експертизи є встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями учасників ДТП і вимогами правил дорожнього руху. З урахуванням результатів експертизи слідство й суд повинні відповісти на основне питання – чи мав місце нещасний випадок або пригода відбулася в результаті неправильних дій водія.

До призначення цієї експертизи слідчий проводить обов'язкову підготовчу роботу, зокрема, усуває суперечності, що містяться в матеріалах провадження, а також доповнює ці матеріали даними, які відсутні.

Перш за все, слідчий повинен добре розібратися в протоколах і схемах огляду місця ДТП і транспортного засобу. Шляхом допитів водіїв і свідків потрібно встановити механізм ДТП. Допит доцільно проводити на місці події, де їм буде легше згадати й відтворити окремі моменти і весь механізм події, уточнити потрібні відстані і ін.

Об'єктами дослідження експерта-автотехніка можуть бути: матеріали справи та речові докази; транспортні засоби, які були в ДТП, їх окремі агрегати, вузли та деталі, а також

сліди, які на них утворилися; місце, де трапилось ДТП (ділянка, по якій пересувались учасники ДТП) [8, с.271].

Вихідними даними з яких має виходити експерт при проведенні досліджень обставин ДТП є такі: тип покриття дороги (асфальт, ґрунтова тощо), його стан (сухе, мокре, ожеледиця тощо), ширину проїзної частини, наявність і величину ухилів, наявність дорожніх знаків і розміток у районі ДТП, технічний стан ТЗ та його завантаженість; видимість і оглядовість дороги з місця водія, а в умовах обмеженої видимості – ще й видимість перешкоди; розташування ТЗ по ширині дороги, швидкість його руху (швидкість руху вказується, якщо немає сліду гальмування); момент виникнення небезпеки для руху; відстань, яку подолав пішоход з моменту виникнення небезпеки для руху до моменту наїзду, швидкість руху пішохода або час його руху з моменту виникнення небезпеки до моменту наїзду; чи застосовував водій термінове гальмування і якщо застосовував, то яка довжина сліду гальмування до задніх коліс автомобіля (якщо сліди розташовані на ділянках дороги з різним покриттям, наприклад на проїзній частині й узбіччі, потрібно зазначити довжину сліду окремо на кожній з ділянок); місце наїзду відносно слідів гальмування (яку відстань пройшов ТЗ у стані гальмування до наїзду чи після наїзду на пішохода; якою частиною ТЗ контактував з пішоходом або якими частинами зіткнулись транспортні засоби; якщо ТЗ після залишення сліду гальмування до його остаточної зупинки рухався накатом, то яку відстань він пройшов у цьому стані) [7, с.172].

– *транспортно-трасологічна* може призначатися для встановлення окремих елементів механізму ДТП, у процесі якої ТЗ зіткнулися одне з одним або предметами дорожньої обстановки.

Основними задачами такої експертизи є: визначення траєкторії та характеру руху ТЗ та інших причетних до ДТП об'єктів до уда-

ру; встановлення відносного розташування ТЗ і перешкод у момент удару; встановлення місця зіткнення, удару; визначення траєкторії та характеру руху ТЗ та пішохода перед наїздом на останнього (як правило – разом із судово-медичною експертизою); встановлення місця наїзду ТЗ на пішохода; встановлення особи, що керувала ТЗ на момент ДТП (разом з судово-медичною експертизою).

Вирішення цих завдань здійснюється шляхом дослідження слідів, виявлених на місці ДТП, пошкоджень транспортних засобів. Тому призначати транспортно-трасологічну експертизу доцільно лише тоді, коли є можливість надати експертові об'єкти, які перебували в контактi, або матеріали справи, у яких зафіксовано слiди [8, с.275–276].

При призначенні таких експертиз у постанові, обов'язково слід вказати: місце зіткнення (якщо воно встановлено); зафіксовані на ділянці скоєння ДТП слiди, зони осипу, плями рiдини, предмети тощо (їх характер, величину, місце розташування); положення ТЗ, потерпілих, речової та слiдової інформації (відносно елементів дорожньої обстановки та відносно один одного);

– *дактилоскопічна*, що призначається, як правило, в тих випадках, коли водій заявляє про те, що він не керував ТЗ і не має ніякого відношення до ДТП, а також для підтвердження факту наїзду на потерпілого даним ТЗ, оскільки на крилах, кабіні, вітрових стеклах та інших зовнішніх частинах кузова автомашины можуть залишитися слiди пальців або долонь потерпілого та ін.

Таким чином, можна підсумувати, що наведені можливості судових експертиз не вичерпують всього різноманіття варіантів застосування цих даних в інтересах розкриття та розслідування ДТП. Виходячи з механізму вчинення цього кримінального правопорушення та слiдової картини на місці події, вважаємо, що проведення цього комплексу експертиз є обов'язковим на початковому етапі їх розслідування. Однак, за наявності

додаткових слiдів кримінального правопорушення цей перелік може бути доповнено.

У ході подальших наукових досліджень слід визначити такі можливі напрями: 1) дослідження тактики допиту учасників ДТП; 2) дослідження події кримінального правопорушення, що пов'язане з вчиненням ДТП; 3) розкриття особливостей реалізації права на захист під час розслідування ДТП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галаса П. В. Експертний аналіз дорожньо-транспортних пригод / П. В. Галаса, В. Б. Кисильов, А. С. Куйбіда та ін. – Київ, 1995. – 192 с.
2. Косарев С. Ю. История и теория криминалистических методик расследования преступлений : монография / С. Ю. Косарев ; Асоц. юрид. центр ; под ред. В. И. Рохлина. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юрид. центр Пресс», 2008. – С. 325–326.
3. Справочная книга криминалиста / под ред. Н. А. Селиванова. – М. : Изд-во НОРМА, 2000. – С. 489–712.
4. Россинская Е. Р. Настольная книга судьи: судебная экспертиза / Е. Р. Россинская, Е. И. Галяшина. – М. : Проспект, 2010. – С. 219–456.
5. Сорокотягина Д. А. Теория судебной экспертизы: учеб. пособие / Д. А. Сорокотягина, И. Н. Сорокотягин. – Ростов на/Д : Феникс, 2009. – С. 303–426.
6. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров. – Київ : Юрінком Інтер, 2011. – 504 с.
7. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» : від 08.10.1998 р., № 53/5 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 46. – С. 172.

8. Експертизи у судовій практиці / заг. ред. | експертиз, Академія адвокатури України. – В. Г. Гончаренко ; Київський НДІ судових | Київ : Юрінком Інтер, 2005. – 386 с.

Антипова О. І. Використання можливостей судових експертиз при розслідуванні дорожньо-транспортних пригод / О. І. Антипова // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 17–21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_2_5.pdf

На підставі аналізу матеріалів слідчої, судової та експертної практики виявлено низку недоліків, притаманних процесу їх призначення. Запропоновано типовий перелік судових експертиз, призначення яких є оптимальним для розширення та формування доказової бази винності осіб на початковому етапі розслідування зазначеного різновиду злочинних посягань.

***

Антипова О.И. Использование возможностей судебных экспертиз при расследовании дорожно-транспортных происшествий

На основании анализа материалов следственной, судебной и экспертной практики выявлен ряд недостатков, присущих процессу их назначения. Предложен типовой перечень судебных экспертиз, назначение которых является оптимальным для расширения и формирования доказательной базы виновности лиц на первоначальном этапе расследования указанного вида преступных посягательств.

***

Antipova O.I. Harnessing the Power of Judicial Expertise in the Investigation of Traffic Accidents

Based on the analysis of materials investigative, judicial and expert practice identified a number of shortcomings inherent in the appointment. We propose a model list of forensic examinations, the purpose of which is optimal for the expansion and build the evidence base of the perpetrators at the initial stage of investigation of this type of criminal assault.